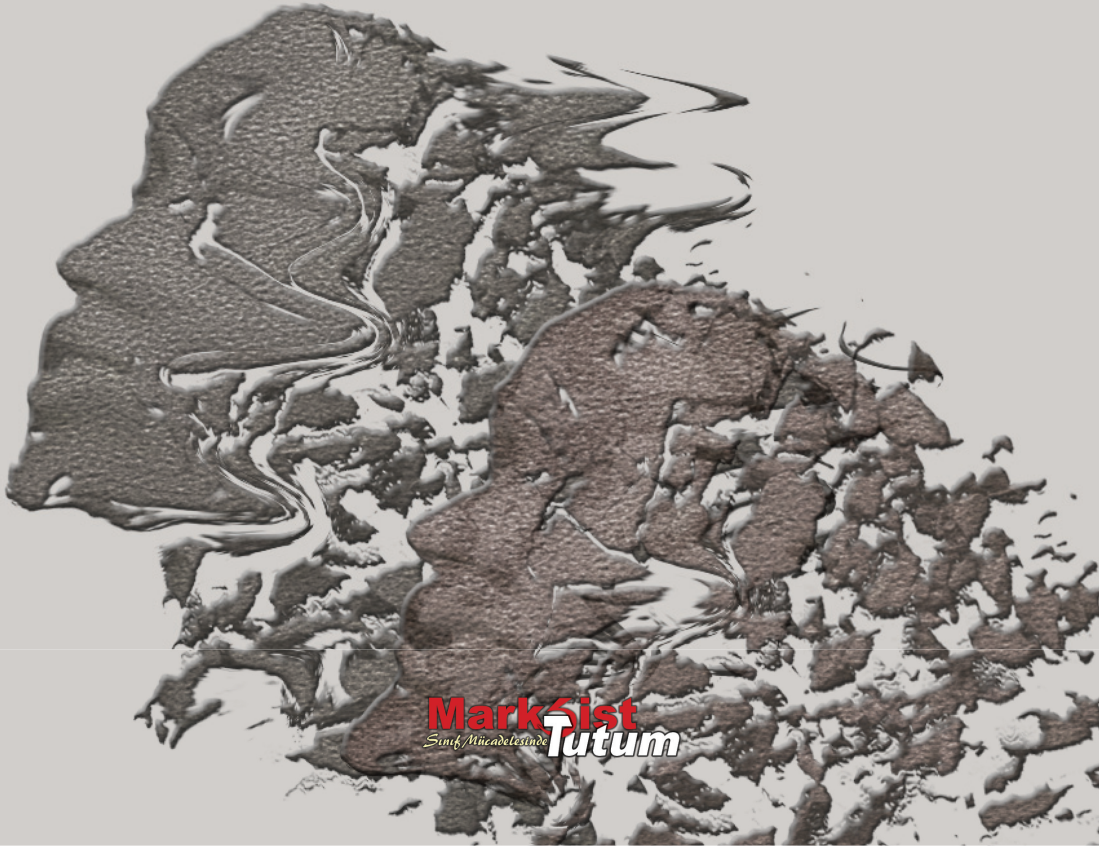

Küçük-Burjuvanın Anatomisi

Elif Çağlı

Mark 51st
Sınıf Mücadelesinde
Tutum

Küçük-Burjuvanın Anatomisi

25 Kasım 2006

marksist.com

e-broşür dizisi: 22

Küçük-Burjuvanın Anatomisi

İnsanlar daha önceki sınıflı toplumlarda olduğu gibi kapitalizmde de, toplumsal üretim sisteminde tuttukları yere, üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rollerine ve dolayısıyla toplumsal zenginlikten aldıkları payın boyutlarına göre birbirlerinden ayrılan büyük gruplara, *sınıflara* bölünmüş durumdadır. Kapitalist toplumda küçük-burjuvazi, bu toplumun iki temel sınıfı, burjuvazi ve proletarya arasına sıkışmış bir ara sınıf oluşturuyor. Bilimsel anlamda küçük-burjuvazi, bir yandan mülk sahibi olması nedeniyle kapitaliste, diğer yandan ise esasen kendi işgücünü sarf ederek varlığını sürdürmesi nedeniyle işçiye benzemektedir. Modern sanayi toplumunda küçük-burjuvazi, yapısal özellikleri, yaşam tarzı ve yaşam standartları açısından son derece karmaşık bir “sınıf”tır.

Kapitalizm kendinden önce gelen sınıflı toplumlardan kırım ve kentin küçük mülk sahibi unsurlarını devralmış ve bunların arasına yenilerini de katmıştı. Küçük toprak sahibi köylülerin yanı sıra, küçük dükkân ve atölye sahibi esnaf ve zanaatkârlar kapitalizm öncesinde de var olan *geleneksel* küçük-burjuva katmanları oluşturmaktaydılar. Kapitalist gelişme, geçmiş dönemlerin bu küçük-burjuva katmanlarını mülklerinden edecek ve onları işçi sınıfının safalarına katılmak zorunda bırakacak doğrultuda yol aldı. Yine de bu unsurlar kapitalizmde bir bütün olarak ortadan kalkmadığı gibi, kapitalizm özellikle kentlerde küçük-burjuvaziye yeni katılımlarla beslemeye devam etti. Kentin bu *yeni* küçük-burjuvaları geçmiştekinden farklı olarak okumuş meslek sahiplerinden oluşuyordu.

Ancak bu durum da son tahlilde kapitalist gelişmenin ara duraklarından ibarettir. Kapitalizmin genel gelişme eğilimi, geleneksel küçük-mülk sahibi sınıfları proleterleştirmek ve kentin meslek sahibi okumuşlarının ayrıcalıklı

konumuna son vermek yönündedir. Marksist geçinen bazı yazarların “yeni orta katmanlar” diye kalabalık bir ara sınıf tanımlamaları, içi bilimsel verilerle doldurulamayan iddialardır. Bu durum, bugün artık önemli bir bölümüyle ücretli çalışan ve bu konumlarıyla işçi sınıfının bir parçasını oluşturan eğitimli işgücünü (doktor, avukat, mühendis, öğretmen vb.), geçmiş dönemlerde olduğu gibi bütünüyle bağımsız çalışan serbest meslek sahibi bir katman olarak ele alma yanılığından veya çarpıtmasından kaynaklanıyor.

Lenin, kapitalist gelişmenin insan emeğinin tüm alanlarında büro ve meslek sahibi işçilerin sayısını dikkate değer bir hızla arttırdığına ve okumuş kesimler için büyüyen bir talep yarattığına değinir. Bu kesimler, kapitalist gelişme onların bağımsız pozisyonunu ellerinden aldığı, onları ücretli işçi olmaya zorladığı ve yaşam standartlarını düşürdüğü için nesnel olarak işçi sınıfına bağlanırlar. Ama, ilişkileri ve dünya görüşleri bakımından burjuva düzenden kolay kolay kopamazlar. Gerçi bilinçsiz işçiler de tamamen burjuva düzenin etkisi altında yaşamlarını sürdürür, sınıflarının gücünden bihaber durumda, sınıf atlama, zenginleşme düşleri kurarlar. Ne var ki okumuş kişiler nesnel açıdan işçileştiklerinde bile, genelde kendilerini işçi sınıfının bir parçası olarak görmemekte fazlasıyla direnirler. İşçilere oranla üstün bir konuma sahip oldukları düşüncesiyle böbürlenir, burjuva düzene çok daha derinden görünmez binbir iplikle bağlı bulunur ve yaşamlarını çoğunlukla burjuvalaşma halleri temelinde sürdürürler.

Kapitalizmde bilimsel açıdan ara sınıfın küçüldüğü, işçi sınıfının ise devasa büyüdüğü aşikâr bir gerçektir. Böylece bu ara sınıfın nesnel dayanakları alabildiğine zayıflamaktadır. Fakat küçük-burjuvazinin modern toplumda tuttuğu yer nesnel olarak önemini yitirmekte olsa da, küçük-burjuvanın konumundan türeyen çeşitli sosyal ve siyasal sorunlar önemini yitirmiş değildir. Toplumsal yaşamı kavrayış tarzı olarak küçük-burjuvalık, kapitalizm öncesinden günümüze uzanan, adeta toplumun tüm dokularına sinmiş bulunan ve aslında etki alanını burjuvasından işçisine kadar genişletebilen bir zihniyettir. O nedenle de küçük-burjuva kavramı, bu ara sınıfa mensup olanlardan çok daha geniş ölçekli bir gerçekliği anlatıyor. Kapitalist gelişme nesnel bakımdan bizi giderek küçük-burjuva katmanlardan kurtarıyor, ama küçük-burjuva zihniyet bir türlü kurtulamadığımız, kapıdan kovsak bacadan giren ve neredeyse ortalama insanın yaşamı algılayışını genelleyen bir problem oluşturuyor.

Hastalık yaratan konum

Küçük-burjuvazinin kapitalist gelişme karşısında sahip olduğu “ara” ve “sıkışmış” toplumsal konumu, siyasal mücadele alanına da yansıyan pek çok sorun yaratmaktadır. Küçük-burjuvanın sınıf karakteri, onun yaşamın çeşitli alanlarında sergilediği ikircimli ve çelişkili tutumlarına kaynak teşkil ediyor. Kapitalizmin tarihi, küçük-burjuvazinin iki temel sınıftan tamamen bağımsız bir güç odağı oluşturamayacağını, bu sınıflardan etkilenmemiş bir siyasal tavır geliştiremeyeceğini kanıtlamıştır. Modern kapitalist toplumda küçük-burjuvazi, ya proletaryanın ya da kapitalistlerin peşinden gitmek, bu iki temel sınıftan birinin hegemonyası altına girmek durumundadır. Ancak, ara sınıf konumu küçük-burjuvayı hemen her konuda özgün bir “orta yol” tutma çarpınına sürüklemektedir. Bu beyhude çarpınılar hayatın her alanında küçük-burjuvayı bir hayalperest ve kuruntucu kimliğine sürüklese de, huylu huyundan vazgeçmemektedir. Netice olarak ara sınıf konumu, çürüten kapitalizmin katlanılmaz kıldığı toplumsal sorunlar karşısında mücadelecî bir tutum alamadığı için gitgide ezilen, bunalan ve sonuçta hastalanan ortalama insanı tasvir eder gibidir.

Küçük-burjuvanın sınıfsal konumundan türeyen, ama öznel açıdan tuttuğu yer nesnel varlığının boyutlarını haydi haydi aşan toplumsal hastalıklar oldukça çeşitli ve alabildiğine yaygın. Hatta kişisel hastalıklar veya psikolojik sorunlar olarak dışı vuran bazı takıntıların, kapitalist toplumda bir türlü yerini bulamayan ya da bulduğu yeri hazmedemeyen ortalama insanın küçük-burjuva zihniyetiyle doğrudan ve derinden ilintisi var. Ünlü romancı Maksim Gorki, küçük-burjuvalar üzerine kaleme aldığı bir yazısında yıllar öncesinde bu konuya değinir ve kişilik bozuklukları olarak kabul edilen paranoya veya şizofreni gibi kimi psikolojik rahatsızlıkların aslında kapitalizmin yarattığı bir toplumsal sorun olduğuna işaret eder. Maksim Gorki'nin bu yaklaşımı, bir romancının kurgusal ürünü olmayıp gayet yerinde ve doğru tespitler içermektedir. Ve bu yaklaşım, devrimci mücadelede karşılaşılan pek çok soruna da ışık tutar.

Günümüzde bu tür hastalıklar sanıldığından daha geniş boyutlarda yaygınlık kazanıyor ve kapitalizmin yarattığı toplumsal yozlaşma ve parçalanma yoğunlaştıkça salgının boyutları da genişliyor. Artık artan sayıda psikolog, kişilik bozukluğu olarak tanımlanan hastalıkların salt bireysel ya da biyolojik kökenli rahatsızlıklar olarak ele alınamayacağını, sorunların derininde yatan

toplumsal nedenlerin olduğunu kabul etmek zorunda kalıyor. Ama yine de burjuva ideolojisi bu alana da burnunu sokmakta ve gerçekliği çarpıtmaktadır. Bu yüzden çoğunlukla toplumsal çevre algılaması son derece sınırlanmakta, kişinin varoluş koşulları, yalnızca aile, okul ve arkadaş çevresine hapsetilmek istenmektedir. Oysa bu dar bakışla, bireysel davranış bozukluklarının toplumsal nedenlerini kavramak ya da tatmin edici şekilde açıklamak mümkün olamamaktadır. Söz konusu sorunların toplumsal nedenlerini deşifre edebilmek için, bunları tek tek bireylerin dar çevresiyle sınırlamamak ve kökende yatan sınıfsal zihniyetin önemini kabul etmek gerekiyor.

Bu noktada biraz akıl yürütüldüğünde, insan psikolojisini anlayabilmek için kapitalist toplumu bilimsel açıdan çözümlemenin ne denli elzem olduğu rahatça anlaşılacaktır. Ama ne yazık ki, kapitalizm her şeyi olduğu gibi insan ruhunun hastalıklarını da metalaştırıyor ve tüccarlaşan uzmanların eline teslim ediyor. Doğruları yanlış, yanlışları doğru diye ilan etmekte de bu tür uzmanların üstüne yok ve bu durum tüm kapitalist ülkeler için geçerli. Bu uzmanlara göre, sınıf atlamak için helak olup tüm insani değer yargılarını (yardımlaşma, paylaşım, dayanışma gibi) yitiren biri gayet akıllı biçimde davranmaktadır! Ama kapitalist toplumun insanı içine hapsetmeye çalıştığı sınırlara isyan eden biri ise neredeyse zır deli kabul edilmektedir!

Konuyu somutlamak üzere yaşamdan bir kesit aktaralım. Avrupa ülkelerinden birinde küçük-burjuva zihniyetle sakatlanmış *okumuş* bir anne baba, devrimci mücadeleye heyecanla katılan oğullarını hasta kabul edip zorla psikoloğa sürüklerler. Psikolog delikanlıyı dinler ve teşhisi koyar: Sen toplumun sınıflara bölünmüş olduğu yolunda bir *takıntı* geliştirmişsin, bu takıntıdan kurtulmadıkça iyileşmen mümkün değil! Özetle, kapitalizmin uzmanları küçük-burjuva zihniyete teslim olmayı “normal”, teslim olmamayı ise “anormal” bir davranış olarak yansıtma çabası içindedirler. Esasen burjuva ideolojisinin misyonu da, hemen her konuda toplumsal algılayışta derin çarpıtmalar yaratarak ve kitlelerde akıl tutulmasına neden olarak kapitalist düzenin bekasını sağlamaktır.

Çarpıtılmış özgürlük anlayışı

Marksizmin işaret ettiği ve tüm sınıflı toplumları ilgilendiren önemli bir gerçek var. Verili koşullarda egemen düşünceler egemen sınıfın düşünceleridir. Toplumun maddi egemen gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen manevi gü-

cü de oluşturur. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran burjuvazi, entelektüel üretim araçlarına da hükmeder. Yalnızca egemen düzen güçlerine karşı yürütülen örgütlü devrimci mücadele bu hükümranlık alanına saldırarak, işçi-emekçi kitlelere bir özgürlük ve bağımsızlık alanı açabilir. Bunun dışında, üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun emekçiler, entelektüel üretim araçlarının sahipliği ve kontrolünden de tamamen uzaktırlar. Bu nedenle olağan dönemler boyunca emekçi kitlelerin düşünceleri egemen sınıfa bağımlıdır.

Oysa üretici güçlerdeki gelişme, sömürü, eşitsizlik ve baskı üreten kapitalist toplumsal ilişkileri kökten değiştirme imkânını yaratmış bulunuyor. Bireylerin dünya ölçeğinde özgür elbirliğinin koşulları çoktandır mevcut. Ancak kapitalizmde bu gelişme eğilimi tamamen sermayenin boyunduruğu altındadır. Bu nedenle global kapitalizmde teknolojinin kullanımından yatırım kararlarına, tüketim tercihlerine varıncaya kadar aslında bireyin özgürlüğü ile bağdaşmayan bir gidişat söz konusudur. İnsan toplumunun çıkarına olan, üretim ilişkilerinden birebir insan ilişkilerine, teknolojinin kullanımına dek tüm gelişme süreçlerinin kapitalizmde olduğu biçimiyle sürdürülmemesi, köklü bir dönüşüme uğratılmasıdır. Böyle bir dönüşümü gerçekleştirme potansiyeline de yalnız ve yalnızca dünya işçi devrimi sahiptir.

İşçilerin devrimi, sınıflı toplumlar altında ezilen kitleler açısından sürüp giden aldatıcı ortaklık olgusuna son verecek ve insanların gerçek ortaklık koşullarını yaratacaktır. Marksizmin çözümlediği üzere, insan ancak bu sayede birey olabilir, bireysel yetilerini istediği doğrultuda geliştirme fırsatına kavuşabilir, kısacası özgürlüğe ulaşabilir. Geniş emekçi kitleler gerek toplumsal gerek kişisel anlamda özgürlüğü, devrimci proletaryanın yaratacağı köklü dönüşümler sayesinde tatmaya başlayabilirler.

Ne var ki burjuvazi, düzen açısından tehlikeli olacak devrimci bilincin uyanmasını engellemek amacıyla bu gerçeklerin üzerini örtecek çeşitli ideolojik çarpıtmalar yaratıyor. Özellikle okumuş kesimlerin beyinlerini yıkamak amacıyla pompalanan “özgürlük” anlayışı buna örnektir. Burjuva ideolojisi “bireyselleşme” vurgusunu özgürlük cennetinin kapılarını açacak sihirli bir anahtar gibi sunuyor. Özgürlük konusunda gevelenen boş sözlerle burjuva egemenliğinin can yakan gerçekleri gözlerden gizleniyor. İnsanın gerçek kurtuluşu ve insanlığın gerçek özgürlük döneminin başlaması için mücadele eden Marksizm, insan unsurunu önemsemeyen, ekonomik gelişme uğruna

bireyin özgürlüğünü feda eden bir ideoloji gibi gösteriliyor.

Geniş emekçi kitleleri ilgilendiren özgürlüğün, ancak bu kitlelerin kolektif mücadelesiyle kazanılabileceği aşikârdır. Ama burjuva ideologları, böyle bir mücadele verilmeksizin de bireyin özgürleşmesinin mümkün olabileceği yanlanını yayıyorlar. Tuzu kuru burjuva aydınları, kapitalist egemenlik altında bireysel özgürlüğü olanaksız kılan üretim ilişkilerinin özünü anlamamazlıktan geliyorlar. Sınıflı toplumlara ait olan birey-toplum çelişkisinin üzerinden atlanarak, toplumsal sistemden soyutlanmış sözde bir bireyselleşme-özerkleşme düşü icat ediliyor. Oysa birey-toplum çelişkisinin aşılması da, bireyin özgürleşmesi de ancak sınıfsız ve sömürsüz bir toplumsal düzenin kuruluşuyla mümkün olacaktır.

Burjuva ideolojisinin, özel yaşam alanının dokunulmazlığı bahanesi ardına sığınarak yarattığı özgürlük çarpıtması küçük-burjuvayı avlayarak kendi yanına çektiği başlıca tuzaklardan biridir. Burjuva medyanın çeşitli argümanlar eşliğinde en çok da genç kuşaklara empoze etmeye çalıştığı yaşam tarzı, genel insan ilişkilerinden cinsel yaşama dek çarpıtılmış bir özgürlük anlayışının üzerinde yükselmektedir. Nasıl ki geleneksel küçük-burjuva yitip gitmekte olan küçük mülkiyetinin peşinden beyhude sürüklenip duruyorsa, düzen güçleri tarafından yaratılan yanılısamaların esiri olan “modern” küçük-burjuva da, kişiyi bencilleştirilen boş bir “bireysel özgürlük” takıntısının peşinde çıkmaz sokaklarda kaybolmaktadır.

İşin gerçeğine bakacak olursak, burjuvazi emeğiyle geçinen kitlelere özel yaşam alanı diye bir şey bırakmıyor. Uzun ve yorucu çalışma saatlerinin dışında kalan “boş zaman” da burjuva ideolojisinin yarattığı esaret ve kapitalist düzenin pompaladığı anlamsız tüketim alışkanlığı marifetiyle çarçur ediliyor. Sorunun devrimci mücadeleyi ilgilendiren yönüne gelince, çok açık ki “özel yaşam” alanı genişletilmek istendiği ölçüde burjuva ideolojisine teslim olan alan büyüyecek, devrimci mücadeleye “adanan” alan ise daraldıkça daralacaktır. Bu duruma sürüklenmek, devrimci mücadeleye heves eden ama kendini de çarpıtılmış bir “özgürlük” anlayışından bir türlü kurtaramayan küçük-burjuvanın ezeli ve ebedi sorunudur.

Küçük-burjuvanın “özgürlük” algılaması gerçekten büyük bir çarpılmaya uğramıştır. O, devrimci bir kolektif içinde bireyin kendi manevi varlığını üretmesini bireysel özgürlüğün yitirilmesi olarak görmektedir. Oysa devrimci bir kişi ya da devrimcileşmiş bir işçi, fikir, eylem ve gönül birliği temelinde inşa

edilen bir kolektif yapıya hizmet etmekten büyük bir kıvanç duyar. Seve seve iş yapmak, haklı ve doğru bir amaca sahip olmak, bu amaç uğrunda zahmeti göze alıp fedakârlıkta bulunmak, aslında insanı kapitalist toplumun pisliklerinden arındırır. İnsanın beyninin içini kötücül kurtlardan temizler, yüreğini enginleştirir. Böyle bir konuma ulaşmak, küçük-burjuva yaklaşımın sandığı gibi özgürlüğün yitirilmesi değildir. Tam tersine, bu, kapitalist bataklıktan kurtulmak için yakalanmış bir şanstır, manevi zenginliğe ulaşmaktır, özgürlüğe yelken açmaktır.

Bir o yandan, bir bu yandan

Marksizm, fikirlerin, tasarımların ve bilincin üretiminin, insanların yaşam içindeki maddi faaliyetine ve maddi alışverişine bağlı olduğunu ve bunun gerçek hayatın dilini oluşturduğunu kanıtlıyor. Bir başka deyişle, insanların varoluş koşulları ve bilinçleri onların gerçek yaşam süreçlerini yansıtıyor. Ama kuşkusuz burada da diyalektiğin yasaları geçerlidir. Nesnel ortam ve koşullar insanı ve onun bilincini biçimlendirirken, bilinçlenmiş insan ortam ve koşullarını değişikliğe uğratabilir.

Kapitalist toplumda küçük-burjuvanın yaşamını var ettiği nesnel koşullar, bir taraftan burjuvazinin diğer taraftan işçi sınıfının etkisi altında biçimlenen ve iki tarafça sıkıştırılan bir pozisyonu yansıtır. Bu nesnellik, öznellik bağlamında da karşılığını bulmak zorundadır ve zaten bulmaktadır da. Küçük-burjuvaziye mensup kişilerin ya da daha genel anlamda düşünecek olursak, yaşama küçük-burjuvaca bakanların sürekli bir ikircim içinde varoluşları bundandır.

Küçük-burjuva zihniyetin sınırları içinde yaşayan herkes neredeyse tüm varoluşunu çelişkiler üzerine inşa etmiş gibidir. Bir küçük-burjuva genelde “bir o yan ve bir bu yan”dan oluşur. Bu varoluş “müzmin muhalif” diyebileceğimiz bir insan tipolojisi de yaratır. Enine boyuna düşünmeksizin veya bir işi yoluna koymak için gereken zahmete katlanmaksızın neredeyse hemen her şeye muhalefet ederek kendine bir özgünlük sağlamaya çalışan “müzmin muhalif” küçük-burjuva, gündelik yaşamda sıklıkla karşılaştığımız bir tiptir. Hatta küçük-burjuva “müzmin muhalif” tipolojisi gündelik yaşamda karşılaşılan bir vaka düzeyinde kalmamış, düşünce âlemine de sıçramıştır. Örnekse, Marx’ın ele aldığı ve çeşitli vesilelerle yazılarımızda değindiğimiz Proudhon vakasını hatırlayabiliriz. Marx’ın çarpıcı eleştirilerine muhatap olan Mösyö Proudhon’un düşünsel yapısı, kapitalizmi aşmak yerine kapitalizm öncesine

geri dönüş sevdasını yansıtır. Onun tipik özelliği, “özgün” olma adına parlak görünen saçma düşünce üretimidir. Bir örnek verelim. Kapitalizmde *değer* konusunun bilimsel çözümlemesi bağlamında zaman içinde bulunmuş ve geliştirilmiş artı-değer teorisi varken, “sentetik değer” diye bir teori icat etmek Proudhon gibi profesörlerin harcıdır. Çapını aşan bir ihtiras, ulaşılmış bulunan bilimsel düşünceyi beğenmeme ve kendi saçma keşiflerine tutkunluk Proudhon gibi düşünürlerin ortak özelliğidir.

Sosyalist hareket var olalı beri bu tür Proudhonlar hiç eksik olmadı. Günümüzde de sol hareketi şöyle dikkatlice bir incelersek, Mösyö Proudhonları rahatlıkla seçebiliriz. Küçük-burjuvaya özgü olan haset, boş böbürlenme, sabbırsızlık, dükkâncılık, reklâmcılık gibi eğilimleri sol siyaset arenasına taşıyanlar da bu tiplerden veya bu tiplerin içinden sivrilmiş “liderler”den başkası değildir. Hatta işin acı tarafı şudur ki, küçük-burjuva solculuğu “devrimci kahramanlık” mevzuunu bile çarpıtmakta, istismar etmekte, sınıfsal temelin-den koparmaktadır. Devrimci mücadelede kitlelerin kahramanlığının karşısına bireysel kahramanlığı dikmek küçük-burjuva solculuğunun tipik özelliklerinden biridir.

Gözden kaçırmamak gerekir ki, kimi örneklerde küçük-burjuvanın çizdiği abartılı adanmışlık imajı, ardında bir bireycinin ihtirasını gizleyebilir. Bu bireyci ihtirasın mutlaka maddi ayrıcalıklarla tatmin edilmesi gerekmiyor. Üstelik devrimci mücadele söz konusu olduğunda, bireyci tutkular daha çok kolektifin varlığını göz ardı edercesine kendini öne çıkarma isteğinde, kariyerizmde somutlanmaktadır. Kolektifin başarısından yeterince haz duymayıp tüm varoluşunu kendi başarı tutkusuna endekslemek, küçük-burjuvanın bireyci ihtirasının tipik bir göstergesidir. Bireycilik eninde sonunda diğerlerinin gelişimini engelleyen ve dolayısıyla kolektifin genel başarı düzeyini geriye çeken bir faktördür. Bireyci ihtiras insanı düzen sınırları içinde “başarı” tutkusuna sürükler ve devrimci işçi mücadelesinin gerektirdiği kolektif duygu ve adanmışlıkla kesinlikle çelişir. Kişi bu çelişkiyi *bireyci* yönü ezip geçerek çözmedikçe, nihayetinde *devrimci* yön çözülecektir. Sosyalist romancı Jack London, *Martin Eden* adlı romanında bu konuyu ele alır. London, bireyci ihtirasın sembolü olan roman kahramanının yaşamına son verir. Ve bu sonuç, aslında gerçek bir sosyalist olabilmek için bireyci yönüyle kıyasıya mücadele eden yazarın iç hesaplaşmasını yansıtmaktadır.

Özetle söylemek gerekirse, küçük-burjuva tipolojisi devrimci siyaset alanına

burnunu soktuğu oranda ne kendine ne de işçi sınıfına yar olabilmektedir. “Bir o yandan bir bu yandan” tavrı nedeniyle, bir taraftan burjuvaziye öfkelenirken diğer taraftan işçilere karşı da içten içe bir tepki geliştirmektedir. Bu konuda sayısız örneği hatırlamak mümkündür ama tek bir örnek verelim yeter. Genel anlamda işçilerin haklarından, grev mücadelesinden yana görünen bir küçük-burjuva sosyalistin, örneğin toplu taşımacılık sektöründeki işçilerin grevi karşısında takındığı tutum ibret vericidir. İşçilerin grevi nedeniyle istediği yere ulaşamayan küçük-burjuvanın işçilere duyduğu sempati soluvermiş ve yerini greve duyulan büyük öfke almıştır. Küçük-burjuvanın mantığına göre, o sektörde işçilerin grev hakkı olmamalıdır. Bekleneceği üzere, küçük-burjuvanın işçi sınıfının mücadelesine sempatisi ancak bir yere kadardır!

Küçük-burjuva zihniyetine sahip biri devrimci olmaya karar verdiğinde kesinlikle bunun sınırları vardır. O ancak, işine geldiği kadar ve işine geldiği biçimde “devrimci” olabilir. Ucu kendi yaşam alanına dokunmadığı sürece devrimcilik bağlamında kimseleri beğenmeyen ve en keskin devrimci nutukları atabilen küçük-burjuva, örgütlü mücadelenin disiplini kendini sıktığında bu örgütlü mücadelede mutlaka yanlış yönler keşfeder! Bir yanı devrimci fikirlerden etkilenir gibi olsa, diğer yanı bireyselliğe ve “müzmin muhalifliğe” doğru çekiştirir ve neticede örgütlü mücadeleden kaçış eğilimi ağır basar. Kapitalist toplumun egemen mekanizmalarının bozucu ve parçalayıcı etkilerine kolektif devrimci bilinçle karşı durmayanların, insanı insana düşüren pis bir rekabet, kıskançlık ve bireycilik batağına sürükleneceği açıktır. O nedenle devrimci çevrelere şöyle bir bulaşmaya heveslenip, daha sonra tornistan geri kaçmaya çalışan tüm küçük-burjuvaların ruhunu kötücül duyguların sarması münferit vakalar olarak kabul edilemez.

Küçük-burjuva zihniyetten kendini kurtaramamış bir okumuş, aydınlığa özendiğinde bunun da hakkını verememekte, sahneye olsa olsa yarım ya da çeyrek aydın diyebileceğimiz bir tip fırlamaktadır. Kısacası, mensubu olduğu veya yakın durduğu siyasal çevre hangisi olursa olsun her küçük-burjuva solcusu sonuçta sınıfsal tavrını sergileyen birtakım terslik ve sakatlıklarla malûldür. Sanki beyinlerindeki algılama merkezinde yapısal bir çarpıklık vardır, her şeyi ters biçimde algılamakta, yorumlamakta ve yansıtmaktadır. Aslında daha önce üzerinde durduğumuz gibi bu tersliğin nesnel bir nedeni bulunuyor. Ara sınıf mensubu, iki temel sınıfın ters yönde çekiştirmesi

sonucunda adeta tam bir kişilik parçalanmasına maruz kalmış, bir bakıma beyni hasar görmüştür. Proleterleşmek ve devrimcileşmek istediğinde diğer yön beynin içine yerleşmiş bir virüs gibi, “iyi olan” tarafı didiklemedir. Yurkarı tırmanma ve burjuvalaşma hayali depreştiğinde ise hayatın katı gerçeklerine toslamaktadır. Bu iki basınç arasında sıkıştıkça sıkışan bir organizmanın hastalanmaması, algı bozukluğuna uğramaması neredeyse eşyanın doğasına aykırı olurdu.

Küçük-burjuvalığın tezahürleri

Küçük-burjuvalık tarihsel bir sorun olarak yalnızca kendi sınıfsal alanıyla sınırlı kalmıyor ve pek çok yönden devrimci mücadele alanına uzanıyor. Devrimci örgütlenmede küçük-burjuvanın kaypak sınıfsal tutumundan kaynaklanan sorunlar son derece ciddidir. Bunlar, Marksistlerin abartılı biçimde ileri sürdüğü endişeler diye nitelenip küçümsenemez. Bugüne dek komünist örgüt diye geçinen pek çok parti ve çevre aslında küçük-burjuvaca hastalıkların üstesinden gelemediği, küçük burjuvaca didişmelere son veremediği için göçüp gitmiştir.

Küçük-burjuva tipolojisi devrimci düşünce ve devrimci siyaset alanına uzandığı ölçüde, burada çeşitli hadiseler yaratmaktadır. Bu bağlamda mücadele edilmesi gerekli tutum ve davranışlar karşımıza çeşitli düzeylerde ve çeşitli kılıklarda çıkıyor. Ancak bunların bütünü sarmalayan bazı ortak özellikler var. Zora gelememek, eleştiriye tahammülsüzlük, devrimci disiplinden kaçmak, kolay elde edilecek başarılar peşinde koşmak, pohpohlanma isteği, kariyerist emellerle hep önde görünme arzusu vb. sıralayabileceğimiz başlıca özelliklerdir.

Öncü savaşçı rolünün, ancak en ileri teori ile yönlendirilen devrimci bir parti tarafından gerçekleştirilebileceği açıktır. Ne var ki, küçük-burjuva yaklaşımlar bu temel konuda da nice savrulmalara yol açmaktadır. Teorinin öneminden dem vurup teoriye gereken önemi vermeme küçük-burjuvanın tutumudur. Yine bir küçük-burjuva, teorik mücadeleyi örgütlü yaşamdan kopuk entelektüel bir faaliyet düzeyinde algılayıp, devrimci eylem ve örgütlülüğün kaçmaya yatkındır. Diğer yandan, işçi sınıfının mücadelesi, devrimci örgütlülüğün her koşul altında sürekliliğinin sağlanmasını gerektirir. Bu bakımdan legal olanaklardan devrimci tarzda yararlanmak ne kadar önemliyse, illegaliyeye devrimci uyum konusu da o derece önemlidir.

İşçi sınıfının devrimci örgütlenmesini baltalayan legalist eğilimlere karşı mücadele mevzuu, her dönemde komünistlerin gündeminde son derece önemli bir yer işgal etmiştir. Gerek Marx gerek Lenin, devrimci ruhtan ve metanetten yoksun olan ve dolayısıyla illegal mücadeleye hazırlanamayan işçi partisi liderlerini hep eleştirmişlerdir. Devrimci mücadelenin siyasal çerçevesini ve örgütsel içeriğini burjuva yasalarıyla sınırlayan legalist eğilimlere boyun eğmek, daha baştan burjuva düzen güçleri karşısında teslimiyeti kabul etmek anlamına gelir. Bu hassas nokta, küçük-burjuva yasalıcı ve reformist solculuğun düzen içi karakterini kavramayı da mümkün kılmaktadır.

Küçük-burjuvanın yaşam felsefesinde ve çeşitli türden olaylar karşısında tutum alışında ortalama bir istikrar, akılcı bir denge bulmak pek mümkün değildir. Koşulları soğukkanlı ve mantıklı biçimde gözden geçirip, tutarlı bir davranış çizgisi sergilemek küçük-burjuvaya yabancı bir tutumdur. Onun özelliği, kendiyle fazla meşgul olma, olguları ve kişileri kimi zaman abartılı bir yüceltme, kimi zaman yerin dibine batırma eğilimine sürüklenmektir. Bu nedenle, devrimci mücadele alanında da bir küçük-burjuva, bağlı olduğunu iddia ettiği şu ya da bu örgütsel varlık karşısında kolaylıkla kara sevdadan kara sövgüye geçebilir.

Küçük-burjuvanın felsefesine aykırı olan hususlardan biri de, planlı, sabırlı, azimli ve uzun soluklu bir çalışma alışkanlığı temelinde yol almaktır. Acelecilik ve savrululuk küçük-burjuvalığın önde gelen tezahürleri arasındadır. Bu gibi hususlar, bir küçük-burjuva denizi olan Rusya'da yalnızca devrim öncesinde değil, devrim sonrasında da Bolşevik Partinin başına nice dertler açmıştır. Lenin, Ekim Devrimini takiben işçi iktidarını sağlamlaştırmak bağlamında bu tip sorunlara döne döne değinmek zorunda kalmıştır. Onun dediği gibi, bir aptalın acelesi hız değildir. Hiçbir şey elde etmeksizin aceleyle çalışmak yerine, "az olsun öz olsun" kuralını izlemek başarıya götürcektir.

Fazla ter akıtmadan kolay başarılar peşinde koşma eğilimi de küçük-burjuvalığın başlıca tezahürleri arasında yer alır. Oysa uğrunda yeterli çaba sarf edilmeden ve kolay yoldan gelen "başarılar" kısa sürede yitirilecektir. Devrimci mücadeleye katılan bir kişinin, komünist sorumluluğa, dayanıklılığa ve olgunluğa ulaştığının en önemli ölçütü, başarılar karşısında kendini kaptırıp sarhoş olmaması ve başarısızlıklar karşısında ise hepten moralini bozup motivasyonunu yitirmemesidir. Fakat bu gibi erdemler, ruhunu küçük-burjuvalıktan kurtaramamış olana fizan kadar uzak olacaktır.

Bir yanıştan diğere savrulmak küçük-burjuvanın tipik özelliğidir ve aptalca aceleciliğın diğere uçta görünen ikiz kardeşi tembellik ve atalettir. Bu gibi faktörler, hangi iş söz konusu olursa olsun varolan düzeyle yetinmek biçiminde somutlanan bir konformizmi, kendinden hoşnut olma eğilimini de güçlendirir. Düşünce tembelliği ve ter dökmeyi gerekli kılan konularda ağırdan alma, kaytarma ya da hazıra konma eğilimi aslında devrimci örgütlerin niteliğini sürekli geriye çeken sinsi bir düşmandır. İşçi sınıfının devrimci mücadelesini güçlendirmek için bu düşmana karşı sistemli ve azimli bir mücadele yürütülmesi ve küçük-burjuvaca konformist alışkanlıklara göz yumulmaması zorunlu görevler arasında bulunuyor.

Kapitalist toplum işçi sınıfının örgütlü mücadelesini baltalayabilmek için, kolektif eleştiri, yol göstericilik ve dayanışma biçimindeki devrimci değerlerin karşısına bireyciliği çıkartıyor. Burjuva ideolojisi elinden gelen her fırsatı işçi sınıfının örgütlü mücadelesini, ama özellikle de Bolşevik tarzda biçimlenen kolektif mücadelesini atomize edebilmek için değerlendiriyor. Bu bağlamda başvurulan araçlardan biri de küçük-burjuvaca rekabet ve çekişme güdüsünün körüklenmesi ve böylece devrimci örgütsel yaşamın içten çökertilmeye çalışılmasıdır. Tüm bu sistematik saldırıların panzehiri, bilinçtir, disiplindir, ortak mücadele azmidir, devrimci eleştiridir. Ne var ki, küçük-burjuva mantığının toplumda neredeyse genel kabul gördüğü ülkeler bu açılardan pek de şanslı sayılmazlar. Örneğin Türkiye’de insanlar eleştiriden hiç hoşlanmazlar. Devrimci düzeyi yükseltmeyi amaçlayan sert fakat yapıcı eleştiriler, bu topraklarda çoğunlukla yersiz suçlamalar olarak algılanır. Bu ülkede insanlar eleştiriden kaçır, nabza göre verilen şerbetin tadına ise bayılırlar. Bu bir gerçektir, fakat ortalama insan davranışının üstüne çıkabilme çabası sarf etmeden, eleştiri ve özeleştiri silahlarını kuşanmadan da komünist olunamaz.

Küçük-burjuvalığın bir başka tezahürü ise devrimci disipline gelememektir. Devrimci mücadele hakkında ahkâm kesip, sıra iş yapmaya geldiğinde devrimci partinin ve disiplinin gereğini inkâr etmek küçük-burjuva zihniyetiyle sakatlanmış entelektüellerin neredeyse ortak özelliğidir. Bu gibi unsurlara verilecek en ufak ödünler bile, bir devrimci organizmayı içten içe oyacak ve neticede işçi mücadelesinin burjuvazi karşısında güçsüz düşmesine neden olacaktır. Özellikle bir konuda son derece dikkatli olunmalı. Bürokratizm eleştirisi bu tür unsurlar için, devrimci mücadelenin merkezîyetçilik ve disiplin gereğine saldırmanın bahanesine dönüştürülmektedir. Oysa devrim-

ci merkezîyetçilik, bürokratik merkezîyetçiliğin panzehiridir. Keza devrimci disiplinin bürokratik hotzotçulukla hiçbir ilişkisi yoktur ve kesinlikle de olmamalıdır. Devrimci disiplin, Marksist bilime, bilgiye ve kolektif çalışmanın gereklerine dayanan ve devrime yürekten inanan insanların özgür iradeleriyle benimsedikleri bir öz disiplin olmalıdır.

Son olarak bir başka önemli hususu belirtelim. Devrimci mücadelenin zorunlu görevlerini “hoşa giden ve can sıkıcı işler” diye kendi gönlünce bölümlenip, kendisine zor görünen işlerden kaçmak da küçük-burjuvanın tipik özelliklerinden biridir. Bu gibi tutumlara verilecek ödünler, “sıkıcı” işlerden kaçan aparatçıklar yaratacak ve bu temelde devrimcilerle asla bağdaşmayan bir rutinizm geliştirecektir. Oysa mücadelenin tüm alanlarında, her zaman ve her yerde bütün güçlükleri, bütün burjuva alışkanlıkları, gelenekleri ve rutini yenmeye çalışmak, proleter devrimciliğin olmazsa olmaz koşulunu teşkil ediyor.

Bütün büyük devrimler, eski yapı ile eski işleyiş ve ilişkilere son verecek yeni bir yapıya kavuşma isteği arasındaki çelişkilerden doğmaktadır. Üstelik devrim ne kadar kısa sürede gerçekleşirse, bu çelişkiler o kadar uzun süre devam edecektir. Bu, yalnızca üretim ilişkileri ve buradan türeyen üst yapı kurumları bağlamında değil, fakat çok daha geniş ölçekte örneğin kişilerin kendi iç devrimlerini gerçekleştirmeleri bakımından da dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur. İnsanı ve insanlığı daha ileri bir noktaya taşıyacak bir dönüşümü başarmak için devrimi her alanda sürekli kılmak, yaşanan dönüşümleri zamana yayılmış biçimde iyice hazmetmek zorunludur. Devrimci insan, hayatı ve kendini dönüştürmede diyalektik devrim yasalarını gönüllü biçimde benimsemiş olandır. Değişmezliğin, alışılmış olanın, bildik yol ve işlerin rahatlığına teslim olmak ise küçük-burjuva ruh halinin yansımalarıdır. Bu da devrimci devrimin düşmanı olan rutinizmin hayat pınarı olacaktır.

Küçük-burjuva nitelmesi bir suçlama mı?

Küçük-burjuva tutum ve siyasal yaklaşımlar, işçi sınıfının devrimci mücadelesini içten oyan ve güçsüz düşüren bir niteliğe sahipler. Bu nedenle, işçi sınıfının kurtuluşu mücadelesine içtenlikle gönül vermiş olanların, küçük-burjuvaca yaklaşım ve sakatlıklara karşı tutarlı ve kesintisiz bir mücadele sürdürmeleri devrimci bir görev oluşturuyor.

Devrimci mücadelenin sorunlarına az çok aşına olan herkes, işçi sınıfı içinde çalışma iddiasında olan tüm örgüt ve çevrelerin yaşamında “küçük-burjuvalık” sorununun önemli bir yer tuttuğunu bilecektir. Küçük-burjuva düşünce, siyasal eğilim ya da davranış örnekleri karşısında, bu örgütlerden kişilere yöneltilen eleştiriler hemen hemen ortak yönler içerir. Bu tip eleştirileri yönelten kişi ve çevreler de sıklıkla aynı hastalıklardan mustarip olsalar bile sonuç değişmez. Esasen bizzat bu durum da üzerinde durduğumuz sorunların önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla nereden bakarsak bakalım, ele aldığımız sorun gerçektir, ciddi bir sorundur ve etki alanı geniştir.

Devrimci çevreye yaklaşan bir kişinin gerçek niyetini test etmek için, onun küçük-burjuvaya özgü çarpılmalar karşısında takındığı tutumu dikkatlice değerlendirmek gerekiyor. Keza, küçük-burjuva zihniyete yöneltilen devrimci eleştiri karşısındaki duruş ve dayanıklılığın gözlemlenmesi de aynı konuda önemli bir fikir verecektir. Devrimci dönüşüm geçirmeyi yürekten isteyen ve bu uğurda zahmet çekmeyi, bedel ödemeyi seve seve göze alan birine, küçük-burjuvalığa yönelik haklı ve yerinde eleştiriler asla yersiz bir suçlama olarak görünmeyecektir. Ama küçük-burjuva hastalıklarla sakatlanmış bir kişi ise, tam tersine, durumun kendi adıyla anılmasını ağır bir suçlama, kişiliğe hakaret, neredeyse bir küfür gibi algılayacaktır.

Bu durum bir yerde eşyanın doğası gereği. Devrimciler açısından elzem bir “durum tespiti”nin, kimilerine bir suçlama olarak görünmesi gayet doğal. Dahası da var. Yanlışlarını içtenlikle kabul etmeye ve düzeltmeye çabalamayan kişi, eninde sonunda eleştiri yönelten haksız kendini ise haklı görmeye başlar. Böyle biri kendine devrimci yaşamın ilkeleri doğrultusunda çeki düzen vermek yerine, devrimci yaşamdan büsbütün uzaklaşır ve kopar. Burjuva düzen, hatalarıyla yüzleşme ve hatalarını düzeltme cesaret ve azmine sahip olmayan kişinin aklını büsbütün karıştırmak ve onu büsbütün deformasyona uğratmak üzere her an iş başındadır. Komünist bilinç, direngenlik, samimiyet, dürüstlük ve çalışkanlıkla devamlı beslenmeyen bir bünye, kapitalist toplumun taşıdığı hastalıklarla deforme olmaya her an açıktır. Hiç kimse bu tür hastalıklara karşı doğuştan bağışık değildir. Bağışıklık ancak ve ancak, komünist düşünce ve davranış birliği temelinde oluşmuş örgütlü kolektif mücadeleyle kazanılabilir.

Artık bazı sonuçları toparlayarak vurgulayabiliriz. Devrimci eleştiriye sıklıkla konu olan küçük-burjuva tutumlar, aslında küçük-burjuvaziye mensup

olanların toplumda tuttuğu yeri misliyle aşan ve ortalama insanlar nezdinde genel geçer kabul gören bir zihniyeti yansıtıyor. İşin gerçeğinde, küçük-burjuva yaşam tarzı diye belirttik biçimde tasvir edilebilecek, tek bir çerçeve içine sokulacak veya belli başlı bir kalıp gibi açıklanabilecek özgün bir yaşam tarzı da mevcut değil. Buna karşılık, üzerinde durduğumuz belirli tarihsel nedenlerle, neredeyse toplumun bütününe ilgilendiren ve bütününe etkileyen bir küçük-burjuva zihniyet sorunu mevcut bulunuyor.

Öyle ki, işçilerin büyük bir çoğunluğu bile nesnel olarak öyle olmadıkları halde zihniyet olarak küçük-burjuvadır. Kısacası bu sorun kapitalist toplumun insanı olarak düz işçileri de pekâlâ etki alanına soktuğu gibi, daha ziyade işçileşmeyi bir türlü içine sindiremeyen okumuşları ilgilendiriyor. Üstelik bu zihniyet en çok da bu tip unsurlar tarafından devrimci örgüt ve çevrelere taşınıyor. Açıktır ki, ne genelde işçi hareketi ne özelde devrimci hareket küçük-burjuva zihniyetin yaratmış olduğu sorunlardan uzak bulunuyor. Daha da genelleyerek ifade edecek olursak, neredeyse hiç kimse küçük-burjuva zihniyetin ürünü olan hastalıklara karşı şerbetli değildir. Bu hastalıklardan kurtulabilmek ve gerçek bir komünist olmayı başarabilmek, kesinlikle bilinçli ve örgütlü bir mücadele sorunudur.

Marksizmin önderleri, ezilenlerin, yoksulların kurtuluşunun bir zihin işi olmayıp tarihsel bir mücadele konusu olduğuna değinmişlerdi. Gerçek komünistler için temel sorun, verili koşulları eleştiriyle yetinmemek, mevcut dünyayı devrimci bir şekilde değiştirmektir. Dünya tarihi bu değişimin ancak işçi sınıfının devrimci örgütlülüğü ve eylemi sayesinde başarılabileceğini kanıtlamış bulunuyor. Aslında devrimci mücadeleye atılmak isteyen herkesin, içindeki zayıf yönleri yenilgiye uğratarak kendini değişime uğratabilmesi de aynı koşullara bağlı. Örgütlü yaşama ve örgütlü eyleme katılmadan, hiç kimse içindeki küçük-burjuvayı yenilgiye uğratmaya muktedir olamayacak!